

Recenzii

caracterul lor. Nu se socoteau oameni duhovnicești. Aveau cunoștința neputințelor și trăiau în pocăință. Își urau unul altuia *pocăință bună și sfârșit bun*” (p.10). Astfel ni se descoperă și nouă, cititorilor unei astfel de cărți, motivația unei astfel de alcătuirii patericale, fiindu-ne prezentată de Avva Eftimie, autorul lucrării: „...de la acești silitori ai firii și râvnitori ai Împărăției Cerurilor cunoscând stăruința și asceza lor cea în multe chipuri, suișurile lor cele niptice, caracterul lor simplu și nefalsificat și dăruirea deplină lui Dumnezeu, putem lua și noi foc nesticăcios, pentru a se înaripa râvna noastră spre nevoințe și rugăciune” (p. 11). Scrisă pentru a îndemna spre pocăință și urmare a unor vieți ascetice vrednice de a fi pomenite, lucrarea are o structură pedagogică, care ușurează citirea și asumarea unor astfel de modele: 1. Sinaxarele (relatează viețile, izbânzile ascetice, dumnezeiești descoperiri și învățături ale Stareților); 2. Cazuri întâmplătoare (minuni și arătări ale Sfinților sau demonilor, căderi sau înșelări ale unor monahi); 3. Apoftegme (învățături și nevoințe ale Stareților, așezate în ordine alfabetică); 4. Cuvinte și istorisiri ale Starețului Paisie și 5. Duhul vechilor athoniți. Acestea sunt izvoarele morfologice ale unei alcătuirii de manual duhovnicesc, remarcabil iconostas de modele duhovnicești și umane atât de necesare în zbaterea lumii de acum. Reținem și remarcabilul realism al autorului în ce privește limitele lucrării sale: „Să mă ierte Părinții pomeniți pentru că am îndrăznit să public izbânzile lor. Ei însă nu se vatămă de laude și elogii, însă pentru noi sunt pline de învățătură și de suflet mântuitoare, fiindcă ei sunt pildele și povățuitorii noștri. Să mă ierte și Bunul Dumnezeu pentru că, deși am cunoscut Stareți virtuoși, însă neavând sănătoase simțurile cele duhovnicești, nu am simțit Harul dumnezeiesc pe care îl ascundeau înlăuntrul lor, și astfel nu am dobândit folos duhovnicesc. Din pricina mândriei mele i-am subapreciat și i-am disprețuit, judecând după înfățișare. Cel puțin să se folosească cititorii și să se roage și pentru cel ce s-a ostenit, monahul cel nemonah, lăudătorul doar al Părinților Athoniți, dar din păcate nu și următorul lor” (p. 13-14).

Cu alte cuvinte o istorie personală a teologiei athonite, o reflecție duhovnicească și literară a vieții acelora care încearcă să fie atașați în Hristos, legați de iubirea Aceluia Care este Iubire. Nu va fi o lectură ușoară. Frisonând de prezența Harului lui Dumnezeu, viețile și gândurile Părinților prezentați în carte pot schimba viețile și gândurile noastre. Athosul între coperte? Nu. Dar parte din minunata lecție athonită de viață și de moarte, de patimă și înviere, da. Pentru aceea, cartea e mai mult decât carte. E semnul veșniciei primenite în cuvânt. Pentru tânărul care caută răspunsuri ori bătrânul îngreunat de grijile interogației, pentru preotul mirean ori monahul aplecat pe cunoaștere în taina mănăstirii, astfel de volume au valoare de Pateric. Izvor de viață și cunoaștere a vieții în Hristos.

Pr. Conf. Dr. Constantin Necula

Pr. Lect. Dr. Sorin Șelaru, *Biserica – laborator al învierii: perspective asupra eclesiologiei părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Basilica, București, 2014, ISBN 978-606-8459-99-6

Pr. Lect. Dr. Sorin Șelaru este reprezentatul Patriarhiei Române la Bruxelles și cadru didactic la Facultatea de Teologie „Justinian Patriarhul” din București. Cartea de față con-

Recenzii

stituire teza de doctorat a autorului, susținută în anul 2008 la Facultatea de Teologie protestantă din Strasbourg, prezentată acum „într-o formă revăzută și restructurată” (p. 11). Lucrarea, având subiect eclesiologic, este structurată în șapte părți, precedate de o introducere în două secvențe, *Omul și opera și Eclesiologia părintelui Stăniloae*, și succedate de referințe bibliografice. În introducere, după ce face referire la contextul dinamic al teologiei autohtone, specific secolului al XX-lea, autorul menționează faptul că, în gândirea părintelui Stăniloae, „vocația teologiei este aceea de a fi știință a mântuirii și a vieții veșnice” (p. 9), subliniind caracterul complex, prin vastitate și profunzimea operei teologului român căruia „un «eclesiolog specializat» de astăzi [sic!] ar putea adresa reproșul că nu a folosit mai mult și sursele canonice ale Bisericii în argumentație, deoarece orice teologie sănătoasă a Bisericii ar trebui fondată pe ceea ce unii numesc «treimea eclesiologică» și anume: teologie, liturghie și canon” (p. 11).

Partea I, intitulată *Biserica-adunare a oamenilor în iubirea Sfintei Treimi* (p. 13-71) cuprinde o analiză descriptivă a teologiei trinitare a părintelui Dumitru Stăniloae, din perspectivă eclesiologică. Autorul evidențiază în acest context și aportul original, în cadrul teologiei trinitare, al unor teologi, precum Karl Rahner a cărui axiomă, „Treimea iconomică este Treimea imanentă și reciproc”, este analizată din perspectiva lui John Thompson, Yves Congar, Walter Kasper ș.a., iar „aici [...] Părintele Stăniloae pare insensibil la aprofundările occidentale din epocă, care căutau alternative în teologia trinitară la categoriile consacrate de persoană și ființă/esență” (p. 24). În privința adaosului Filioque din Crez, Pr. Lect. Dr. Șelaru consideră că părintele Stăniloae a evidențiat consecințele eclesiologice pe care acest adaos le-a avut în creștinătatea apuseană, spre deosebire de Serghei Bulgakov și Paul Evdokimov care contestă implicațiile practice ale acestuia în eclesiologie. Autorul punctează ideea că există „o evoluție a discursului Părintelui Stăniloae”, prin identificarea unei note de nuanțare și moderare discursivă „către sfârșitul creației sale teologice”, (p. 28). Motivația „atitudinii conciliante” este generată de implicarea concretă a părintelui Stăniloae în dialogul ecumenic. Astfel, în nota 85, autorul afirmă că părintele Stăniloae ar fi marcat alegerea temelor teologice ale lui Yves Congar în privința relațiilor intratreimice și implicațiilor acestora în eclesiologie. În *Prezența nedespărțită și neconfundată a lui Hristos și a Duhului Sfânt în Biserică* (p. 40-46) este subliniat rolul părintelui Stăniloae în menținerea unui echilibru între hristologie și pnevmatologie și implicațiile lor eclesiologice, iar în *Documentul de la Munchen și consecințele eclesiologice ale relațiilor intratrinare* (p. 57-69) este punctată implicarea părintelui Stăniloae în redactarea documentului, „textul fără introducere era «pe placul» teologilor ortodocși și în mod particular «pe placul» Părintelui Stăniloae”(p.63).

Partea a doua (p. 73-127) subliniază perspectiva părintelui Stăniloae asupra Bisericii înțeleasă ca taină/sacrament care, în viziunea pr. Șelaru, „ar fi mai ușor de situat dacă se ia în considerare contribuția renașterilor eclesiologice realizate în spațiul occidental din secolele XIX și XX” (p. 81). Astfel ideea Bisericii ca sacrament ar fi fost preluată de eclesiologia ortodoxă „oarecum” din spațiul ecumenic. Autorul consideră că învățătura despre taine a teologilor occidentali, în special cea dezvoltată de Odo Casel, „a lăsat urme și în gândirea Părintelui Stăniloae”, ideea fiind susținută prin citările identificate în studiile teo-

logului român care tratează problema sacramentalității Bisericii (v. nota 233). În epocă, cei care doreau să se distanțeze de teologia dialectică, utilizând o argumentare diferită de cea palamită, au elaborat o învățătură care „nu este fără interes pentru Stăniloae, care se lasă antrenat și el în această logică” (p. 91). „Ideea forță” a părintelui Stăniloae este aceea conform căreia „Biserica este indispensabilă pentru mântuire, căci, fără Biserică, opera mântuitoare a lui Hristos n-ar fi putut fi împlinită, adică ar fi fost cumva incompletă” (p. 97). Preferința părintelui Stăniloae pentru cuvântul „constituție” în defavoarea celui de „natură teandrică”, atunci când se referă la Biserică, este subliniată de către autor la începutul secvenței *Raportul dintre Hristos și Biserică: nedespărțire și distincție* (p. 97), iar ulterior se evidențiază ideea că „părintele Stăniloae nu face distincție ermeneutică între diferitele texte din epistolele pauline” (p. 101), în contextul referirilor la Biserică-Trup al lui Hristos. Abordarea învățaturii despre *Biserică, plinire a lui Hristos*, de către unii teologi ortodocși, creează premisele afirmației că „se pare că Stăniloae construiește un demers similar” (p. 104). În concluziile părții a doua, autorul conchide că „prima perioadă a creației teologice (a părintelui Stăniloae n.n.) se caracterizează printr-o anumită dezordine în articularea conceptelor [sic!], compensată totuși printr-o deosebită profunzime speculativă” (p. 123).

Tema Pogorării Duhului Sfânt la Cincizecime, considerată ca o naștere a unui nou mod comun de gândire, de-altfel temă semnificativă a gândirii teologice a părintelui Stăniloae, îl determină pe autor să afirme că: „De fapt, Părintele Stăniloae vede Biserică fondată tocmai pe acest nou mod comun de gândire” (p. 130), iar înscrierea părintelui Stăniloae în linia teologică ce „recuperează într-un context trinitar ortodox ideea de Duh al comunității” constituie „un semn de deschidere pentru dialogul cu tradiția latină”, (p.134) și că, prin dezvoltarea dimensiunii eclesiale a pneumatologiei, Părintele Stăniloae „depășește” gândirea lui Grigorie Palama și pe cea a lui Vladimir Lossky.

În partea a patra, intitulată *Raportul dintre Biserică Taină (Sacrament) și Sfintele Taine* (p. 145-165), Pr. Șelaru insistă asupra raportului dintre Sacramentum și sacramenta și asupra ideii de unire/comuniune reală a divinului cu umanul, realizată prin taine. O secvență distinctă este dată de prezentarea dublei calități a Bisericii: condiție a Tainelor și rezultat continuu al tainelor ca acte. Respingerea ideii lui Karl Rahner de autorealizare a Bisericii prin Taine, nu constituie, potrivit autorului lucrării de față, „un demers original al Părintelui Stăniloae” (p. 161).

Încă de la începutul părții a V-a, *Iconomia sacramentală* (p. 167-219), autorul atrage atenția că „teologii ortodocși nu au reușit încă să aibă o poziție coerentă privitor la statutul eclesial al creștinilor care nu sunt ortodocși și, în consecință, la recunoașterea tainelor/actelor eclesiale săvârșite dincolo de limitele canonice ale Bisericii Ortodoxe”, (p. 168). După o scurtă prezentare istorică a practicării iconomiei sacramentale, Pr. Șelaru abordează teologia părintelui Stăniloae cu privire la această temă, situându-l în curentul teologic ce vizează o „via media” între „iconomia totală” și „acrivia totală”. Poziția părintelui Bria este considerată de către autor „mai curajoasă, deși mult mai apropiată de teza augustiniană”, prin susținerea necesității interpretării de către Biserică Ortodoxă a realităților eclesiale ale comunităților necreștine.

Recenzii

În ceea ce privește tema slujirii preoțești ce reflectă „întreita slujire a lui Hristos” din cadrul teologiei Părintelui Stăniloae, abordată în partea a șasea, *Slujirea preoțească*, (p. 221-252), autorul consideră că „este posibil să vedem aici o influență din partea autorilor ortodocși tributari teologiei occidentale”, (p. 223). Totodată pr. Șelaru prezintă ideea că „slujirea diaconală este aproape uitată” și chestiunea preoției universale este tratată „«foarte» superficial” de către părintele Dumitru Stăniloae, (p. 225).

În partea a VII-a, *Biserica lui Hristos- comuniune de persoane umane în Dumnezeu* (p. 253), părintele Șelaru subliniază că anumite idei teologice ale părintelui Stăniloae sunt răspunsuri la anumite critici occidentale sau o consecință a importanței acordate omului și a amprentei eshatologice care caracterizează gândirea teologului român. Autorul consideră totodată că „duplicitatea” chipului lui Dumnezeu în om este preluată de părintele Stăniloae „prin intermediul filosofiei lui Maurice Blondel”, (p.282), iar acolo unde părintele „dezvoltă abordarea dialogică a persoanei (atât în teologia trinitară, cât și în antropologie) se pot identifica influențe din filosofia lui Buber, ca punct de plecare al discursului teologic”, (nota 830, p. 291).

Caracterul descriptiv al lucrării este asumat ca atare chiar de către autor, (p.302), care nu a vrut să rezume gândirea părintelui Stăniloae, după cum mărturisește, ci să abordeze subiecte care reflectă preocupările teologiei ecumenice contemporane, evidențiind aspecte importante din teologia Bisericii dezvoltată de părintele Stăniloae. Fiecare parte cuprinde concluzii, dar, pentru a puncta etapele construcției ideatice a lucrării, pr. Șelaru prezintă în trei pagini și jumătate concluziile finale.

Dincolo de aspecte problematice din punct de vedere formal (greșeli gramaticale și de punctuație), dar și din punct de vedere compozițional (de exemplu idei neargumentate care se postulează ca axiome: „Părintele Stăniloae tratează «foarte» superficial chestiunea preoției universale”), remarcăm menționarea (doar!), dar nu și la bibliografie, a contribuției lui Radu Bordeianu și considerăm publicarea cărții Pr. Lect. Dr. Sorin Șelaru, *Biserica — laborator al învierii: perspective asupra eclesiologiei părintelui Dumitru Stăniloae*, nu „o modestă contribuție” (p. 305), ci un reper în prezentarea teologiei Bisericii dezvoltate de părintele Dumitru Stăniloae.

Drd. Camelia Nicoleta Zamfir (Iacob)